

Wydarzenia Sierpnia'80 zaktywizowały całe społeczeństwo ówczesnej Polski. W ich następstwie powstał wielomilionowy ruch społeczny, skupiający szeroko rozumiane grono ludzi pracy – Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”. Obok niego ukształtowały się inne, znacznie mniejsze ugrupowania, integrujące pozostałe grupy zawodowe.

Jeszcze pod koniec wakacji, przed rozpoczęciem nowego roku akademickiego 1980/1981, w środowisku akademickim również zawiązała się niezależna inicjatywa. Co ciekawe, początkowo studenci poszczególnych uczelni zaczęli się organizować w sposób autonomiczny. Niemniej dość szybko, jeszcze we wrześniu 1980 r., postanowiono zjednoczyć siły.

NZS powstało jako autentyczna, oddolna organizacja. Tworzyło nową jakość w dotychczasowej rzeczywistości akademickiej.

Doszło do wspólnego zjazdu, który odbył się 22 września 1980 r. w domu studenckim „Mikrus” Politechniki Warszawskiej. Powołano tam ogólnopolskie struktury nowego ruchu studenckiego, będącego odpowiednikiem „robotniczej Solidarności”. Przez krótki okres funkcjonowano pod nazwą Niezależne Zrzeszenie Studentów Polskich. Z czasem przyjęto nazwę – Niezależne Zrzeszenie Studentów. Pierwszym przewodniczącym NZS został Jarosław Guzy. Wiosną 1981 r. liczyło ok. 80 tys. członków.

Organizacja NZS na UMK

Idąc za przykładem innych polskich uczelni, na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu podjęto inicjatywę budowy nowej organizacji. Już 16 września 1980 r. sformułowany został apel, informujący o powstaniu Tymczasowego Komitetu Założycielskiego Niezależnego Zrzeszenia Studentów Polskich UMK, który zawierał również postulaty dotyczące poprawy sytuacji w szkolnictwie wyższym.

Na początku października 1980 r. w Tymczasowym Komitecie Założycielskim NSZP wybrano

przewodniczącego. Został nim Zbigniew Nowek – student prawa. Wiec założycielski NZS UMK odbył się 23 października 1980 r. w auli UMK na Bielanach. Około 1500 osób podpisało deklarację przystąpienia. Zbigniew Nowek został członkiem senatu uczelni i kolegium rektorskiego. Na poszczególnych wydziałach zaczęto powoływać tymczasowe komitety założycielskie NZS.

Do końca listopada 1980 r. wybrano zarządy wydziałowe, które z kolei wskazywały swoich przedstawicieli do Konwencji NZS. Konwencja, jako ciało uchwałodawcze, wyznaczała kierunki działań. Wybory Zarządu Uczelnianego odbyły się 26 lutego 1981 r. i miały charakter: powszechny, równy oraz bezpośredni. Największą ilość głosów otrzymał Zbigniew Nowek, który pozostał przewodniczącym. Zapamiętano go jako wzorowego lidera.

16 lutego 1981 r. z inicjatywy NZS w auli UMK odbył się studencki wiec. Zdecydowano na nim o przystąpieniu do strajk/

Kolejne wybory do Zarządu Uczelnianego odbyły się 5 listopada 1981 r. Wzięło w nich udział tylko 190 osób. Nowym przewodniczącym został rekomendowany przez Zbigniewa Nowka student fizyki Władysław Wilkans. Toruński NZS był ówczesnie największym w regionie, należało do niego ok. 2 tys. członków.

NZS powstało jako autentyczna, oddolna organizacja. Tworzyło nową jakość w dotychczasowej rzeczywistości akademickiej. Pierwszym zadaniem było reprezentowanie społeczności studenckiej, zarówno wobec władz uczelni, jak i w stosunku do władz politycznych. Drugim zadaniem była obrona interesów studentów we wszystkich dziedzinach życia, prowadzenie działalności samokształceniowej, artystycznej, naukowej, sportowej czy turystycznej. Szczególną popularnością cieszyły się otwarte spotkania ze znanymi osobistościami przyjeżdżającymi do Torunia. Gromadziły one często kilkusetosobowe rzesze zainteresowanych, na przykład: 12 listopada 1980 r. w sali technologicznej Instytutu Chemii prelekcję wygłosił prof. Edward Lipiński – członek Komitetu Obrony Robotników.

Hasła protestacyjne na toruńskim Dworze Artusa, 1981 r. (fot. z zasobu Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu. Fotografie i dokumenty ulotne z prywatnego archiwum Dariusza Czerniakowskiego przekazane w darze w 2025 r.)

Strajk okupacyjny studentów UMK w Toruniu w 1981 r. (fot. Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa/kpbc.umk.pl/dlibra/autor : Zbigniew Zyglewski)

Obchody i strajki

Nie sposób scharakteryzować wszystkich inicjatyw toruńskiego NZS, dlatego należy skupić się na trzech akcjach najbardziej reprezentatywnych dla środowiska studenckiego. Pierwszym dużym przedsięwzięciem było dołączenie do strajku studentów w Łodzi. Podstawowym żądaniem był postulat rejestracji NZS przez władze polityczne. Utrzymywano stały kontakt z Łodzią poprzez delegatów, którzy na bieżąco relacjonowali przebieg konfliktu. W reakcji na załamanie się rozmów pomiędzy Międzyuczelnianą Komisją Porozumiewawczą (reprezentującą studentów) a Komisją Międzyresortową (reprezentującą władze PRL), na toruńskiej uczelni podjęto natychmiastowe działania.

16 lutego 1981 r. z inicjatywy NZS w auli UMK odbył się studencki wiec. Zdecydowano na nim o przystąpieniu do strajku w ramach solidarności z łódzkimi uczelniami. Ustalono, że jeśli porozumienie nie zostanie podpisane do godz. 20.30 dnia następnego, rozpocznie się dwudziestoczworogodzinny strajk ostrzegawczy, z możliwością przekształcenia w bezterminowy strajk okupacyjny. 17 lutego, przed wyznaczoną godziną – wobec braku porozumienia – studenci rozpoczęli obsadzanie wyznaczonych budynków na

uniwersytecie. Protest formalnie zaczął się w momencie wygłoszenia komunikatu w radiowęźle przez Zbigniewa Nowka.

Strajk lutowy przeprowadzony na terenie UMK, pomimo tego, iż trwał krótko, był sprawnie przygotowany od strony organizacyjnej.

UMK był dwudziestą pierwszą uczelnią, która przyłączyła się do ogólnopolskiej akcji. Okupowano następujące budynki: Instytut Biologii, Wydział Nauk Ekonomicznych i Instytut Historii, *Collegium Maximum* (Dwór Artusa), Instytut Matematyki, Instytut Fizyki, sale gimnastyczne w kompleksie przy ul. Gagarina, sale Studium Nauki Języków Obcych, Wydział Prawa i Administracji. Ogółem w strajku wzięło udział 2,6 tys. osób. Pomimo wieści docierających z Łodzi o uzgodnieniu stanowisk przez strony, protest kontynuowano aż do momentu podpisania ostatecznego porozumienia. Strajk lutowy przeprowadzony na terenie UMK, pomimo tego, iż trwał krótko, był sprawnie przygotowany od strony organizacyjnej. W szczególny sposób zadbano o informację. Rozprowadzono w mieście tysiące ulotek wyjaśniających społeczeństwu prawdziwe przyczyny podjęcia przez studentów akcji protestacyjnej. Przynajmniej w części zniwelowało to kłamliwe oddziaływanie oficjalnej propagandy.

Zadaniem szczególnie ważnym dla NZS wiosną 1981 r. stało o się upamiętnienie trzynastej rocznicy Marca'68 i jednocześnie przypomnienie lokalnej społeczności prawdziwej historii studenckiego buntu – tym bardziej, iż w 1968 r. również na UMK doszło do lokalnych wystąpień. Warto zaznaczyć, że obchody rocznicowe były pierwszą dużą imprezą organizowaną samodzielnie przez nowowybrany Zarząd Uczelniany organizacji. 13 marca 1981 r. w Klubie Morskim, istniejącym w Domu Studenckim nr 3, odbyło się spotkanie z toruńskimi uczestnikami Marca'68. Najważniejszym elementem obchodów stał się marsz ulicami Torunia, który zorganizowano 14 marca 1981 r. Zgromadzeni na nim manifestanci wyruszyli sprzed stołówki w Domu Studenckim nr 1, aby przypomnieć fakt, iż w 1968 r. odbywały się tam studenckie wiece. Następnie trasa przemarszu wiodła przez Plac Artylerii oraz ulicami: Fosa Staromiejska, Piekary, Panny Marii, aż do Rynku Staromiejskiego. Jego kulminacyjnym punktem był wiec pod pomnikiem Mikołaja Kopernika. Okolicznościowe przemówienia wygłosili członkowie NZS: Władysław Wilkans i Jacek Jagła oraz uczestnik Wydarzeń Marcowych – Jan Sternicki. Przy okazji rocznicy nie zapomniano o odpowiedniej oprawie plastycznej. Na budynkach UMK rozwieszono okolicznościowe plakaty sporządzone przez studentów – działaczy NZS – z Wydziału Sztuk Pięknych.

Warunki socjalne w czasie strajku nie były najlepsze. Trudności polegały na braku miejsc noclegowych. Posiłki przynoszono ze stołówek.

Największą studencką akcją protestacyjną w 1981 r. stał się strajk listopadowo-grudniowy. Środowisko naukowe miało dwa postulaty: przeprowadzenie demokratycznych wyborów rektora Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Radomiu i zaprzestanie blokowania przez władze reformy ustawy o szkolnictwie wyższym. Decyzję o przystąpieniu studentów z Torunia do ogólnopolskiego strajku podjęto na wiecu, który zwołano w auli UMK 17 listopada 1981 r. Pierwszy dzień strajku – 19 listopada odbył się w kilku budynkach, mianowicie w Instytucie Biologii, Instytucie Fizyki, salach gimnastycznych na Bielanych, Instytucie Ekonomii, *Collegium Maius*, *Collegium Minus*, Akademickiej Przychodni Lekarskiej. W Rektoracie obradował Zarząd Uczelniany NZS, zaś w Dworze Artusa działała Sekcja Propagandy Strajku. Ogółem strajkowało ok. 27% studentów wszystkich kierunków studiów dziennych. 21 i 22 listopada podjęto jednak decyzję o zmianie formy strajku. Studenci okupowali budynki swoich wydziałów w ograniczonych liczebnie grupach i na przemian. Zarząd Uczelniany NZS przekształcił się w Komitet Strajkowy, do którego przyłączyli się Zbigniew Nowek i Jacek Kalas. Ustanowiono również funkcję rzecznika prasowego strajku – został nim Jacek Stryczyński.

7 grudnia 1981 r. studenci UMK wypowiedzieli się w referendum za kontynuowaniem strajku.

Warunki socjalne w czasie strajku nie były najlepsze. Trudności polegały na braku miejsc noclegowych. Posiłki przynoszono ze stołówek. Podejmowano działania mające zapobiec wywołaniu uczucia znużenia długotrwałym pobytem w zamknięciu. Zaproszono więc aktorów toruńskiego teatru im. Wilama Horzycy. W salach gimnastycznych na Bielanych wystawiony został spektakl pt. „Bez ingerencji cenzury”. Wyświetlano filmy fabularne, zapraszano śpiewających artystów. Wykładowcy z UMK wygłaszali prelekcje. Odbywały się też spotkania z działaczami „Solidarności” i Toruńskiego Komitetu Obrony Więzionych za Przekonania oraz ze strajkującymi w tym samym czasie w budynku Cukrowni Toruńskich rolnikami. Śpiewano piosenki, grano w szachy i brydża, nadrabiano zaległości w lekturze. Kilkakrotnie studenci Wydziału Sztuk Pięknych organizowali

akcje, które polegały na pracach porządkowych.

Władze Uniwersytetu były przeciwne akcji studentów w postaci bezterminowego strajku. 25 listopada 1981 r. na wspólnym posiedzeniu Senatu UMK i Komitetu Strajkowego dyskutowano nad strajkiem czynnym, który miałby polegać na tym, aby protest mógł odbywać się przy równoczesnym uczęszczaniu na zajęcia. Do zmiany formy strajku nie doszło. 7 grudnia 1981 r. studenci UMK wypowiedzieli się w referendum za kontynuowaniem strajku. Nocą z 8 na 9 grudnia w poszczególnych budynkach odbywały się wiece. Tego dnia rano w czasie ogólnouczelnianego wiecu w auli UMK, po burzliwych dyskusjach, zdecydowano o zakończeniu strajku. W przeciwieństwie do strajku lutowego – ten nie zakończył się sukcesem. Było to spowodowane utwardzeniem postawy władz reżimowych PRL, które od wielu miesięcy przygotowywały się do siłowej rozprawy z opozycją demokratyczną.

Po karnawale

Wprowadzenie 13 grudnia 1981 r. stanu wojennego dla toruńskiego NZS oznaczało funkcjonowanie w zupełnie odmiennych warunkach konspiracji. Internowano trzynastu członków, a trzech poszukiwano listami gończymi. W związku z tym zaczęto spotykać się w wąskim gronie. Po wakacjach 1982 r. utworzono Tymczasowy Zarząd Uczelniany NZS w składzie: Mieczysław Gliński, Grzegorz Górski, Sławomir Krotoszyński, Mieczysław Mentzen, Wojciech Polak, Zbigniew Umiński.

Na przestrzeni lat 1982–1983 działalność NZS UMK osłabła.

Grupa dysponowała powielaczem, na którym drukowano ulotki, pisma „Immunitet” oraz „Jeszcze tym razem”. Należy podkreślić, iż wielu sympatyków NZS aktywnie włączyło się w kolportaż „bibuły”. W październiku 1982 r. Zbigniew Nowek zorganizował w Bydgoszczy (na prywatnej działce na osiedlu Myślęcinek) nieformalne spotkanie członków Zrzeszenia, mające za zadanie koordynację dotychczasowych rozproszonych działań.

Niemniej w niejako naturalny sposób na przestrzeni lat 1982–1983 działalność NZS UMK osłabła. Wpływ na to miał również czynnik obiektywny – kończenie studiów przez roczniki okresu „karnawału Solidarności”. W grodzie Kopernika kilka kolejnych lat trzeba było poczekać na zainicjowanie „drugiego” NZS.

COFNIJ SIĘ